

Kirjallisuutta – Litteratur

Tietoa ja tunnelmatuokioita tuhanten rantain partahilta

KUUSISTO, ESKO (1999; toim.). *Elävä Saimaa*. 205 s. Tammi, Helsinki.

Saimaa on järviemme joukossa yliverlainen monessa suhteessa. Se on selvästi suurin ja siinä on niin runsaasti saaria, että saarien yhteispinta-ala ylittää koko Ahvenanmaan maa-alan. Saaria on parhaimmillaan liki parikymmentä yhtä neliökilometriä kohti. Saaritiheyden lukemaa kelpaisi tarjota vaikka *Guinnessin ennätysten kirjaan*. Myös rantaviivalla on pituutta. Sen 15 peninkulmasta riittäisi kolme metriä jokaiselle suomalaiselle. Saimaan rikkonaisuutta kuvaa hyvin se, että ympy-

ränmuotoisena järven rantaviivan pituus olisi vain 235 kilometriä. Nyt se on 63 kertaa enemmän. Saimaan sokkeloiden vertaista vesimaisemaa on vaikea löytää mistään muualta.

On siis paikallaan, että Saimaasta on tehty oma kirja. Teoksessa *Elävä Saimaa* on paneuduttu 40 asiantuntijan voimin Suomen suurimman järven saloihin. Kirjoittajat valaisevat vankkaan tutkimustietoon nojaten Saimaan menneisyyttä ja nykypäivää päätyen lopuksi arvioimaan myös tulevaisuuden näkymiä. Saimaata koskevan tekstin lomassa kirjoittajat tuovat esille myös muita yleisesti Suomen järviin liittyviä erityispiirteitä.

Kirjassa on 20 lukua, joista ensimmäisessä kerrotaan *Wiipurin Sanomia* lainaten sadan vuoden takaisista tapahtumista. Tuolloinhan Saimaalla oli ennennäkemätön tulva, joka sai senaatin harkitsemaan Vuoksen kanavoinnista. Järven vesi kipusi lukemaan, jota ei sen koommin ole ylitetty. Saimaahan on tunnettu siitä, että kevättulva nostaa sen pintaa pitkälle kesään, mutta vuonna 1899 järven pinta jatkoi nousuaan aina elokuun alkupuolelle saakka. Tuolloin pari metriä yli normaalikorkeuden noussut vesi hautasi alleen laajalti rantametsiä ja peltoja uhaten sortaa myös Vuoksen rautatiesillan. Kerrottiinpa pienen höyrylaivan karauttaneen rantasaunan kiukaalle, kun itse sauna oli karannut aiemmin tuulijolle.

Vaikka Saimaa on suuri, se on ollut aiemmin vieläkin suurempi. Se käy ilmi kirjan alkuosassa, jossa kuvataan Saimaan vesialtaan jääkauden jälkeistä kehitystä. Tutkimuksella on osoitettu, että Saimaalla on takanaan mutkikas kehityshistoria. Sen nykyinen lasku-uoma Vuoksi on järjestyksessään jo neljäs. Aluksi Saimaan vesistöalueen vedet laskivat pohjoisesta Päijänteen latvavesiin ja sieltä edelleen nykyisen Kalajoen latvaosien kautta silloiseen Pohjanlahteen. Ennen Vuoksen puhkeamista järvellä oli lyhytaikaiset laskuyhteydet myös Ristiinan Matkuslammelle ja Lappeenrannan Kärenlammelle. Noin kuusi vuosituhatta sitten Suur-Saimaa ulottui yli 300 kilometriä pitkänä altaana Kiuruveden ja Vieremän pohjoisosista Lappeenrantaan. Järven kokonaispinta-alan on arvioitu olleen tuolloin noin 6 000 neliökilometriä. Kirjaan merkityissä Vuoksen synnyn ikälukemissa on kuitenkin heittoa: upean kartan mukaan Vuoksi syntyi noin 5 000 vuotta sitten, mutta tekstissä synnyn aiheuttaman äkkipurkauksen sanotaan tapahtuneen 5 700 vuotta sitten. Ensin mainitulla iällä tarkoitettaneen radiohiilivuosisia ja toisella kalibroituja kalenterivuosisia.

Vaikka lasku-uoman siirtyminen kuroi pohjoisen järviä erilleen Suur-Saimaasta, jäi sen yhteyteen edelleen hyvin sokkeloinen vesilabyrintti, jonka osia pidetään tavallisesti itsenäisinä järvinä. Saimaan nimistön sekavuus sai aikanaan runoilija ja maantieteilijä Aaro Hellaakoskenkin tarttumaan aiheeseen. Hän päätyi esittämään Suur-Saimaalle nimitystä Satajärvi tai Satanen, jonka osia muut järvet, muun muassa varsinainen Saimaa, olisivat. Hän jakoi järven kahdeksaan osa-alueeseen, jotka muodostivat maanteiden ympäröimiä kokonaisuuksia. Kirjan mukaan Saimaata koskeva nimistö on edelleen horjuva. Lappeenrantalaiselle Saimaa loppuu Kyläniemeen, mutta tutkija ottaa vesinäytteensä Saimaasta vielä Varkauden tai Joensuun alapuolelta.

Saimaata voi kuvata myös maailman hitaimmaksi joeksi, jossa Pielisensuun ja Vuoksenniskan välisellä 280 kilometrin »jokiosuudella» on yli kahden kilometrin levyistä svantoa runsaat kaksisataa kilometriä, mutta kapeikoiden ja salmivesien muodostamaa alle 500-metristä joki-uomaa vain viitisen kilometriä. Veden virtaus »joessa» on hidasta, sillä korkeusero latvavesien ja luusuan välillä on ainoastaan 11 senttimetriä. Kirjoittajien mukaan matka Pyhäselän perukoilta Vuoksenniskalle vie vikkelimiltäkin vesimolekyyleiltä parisen vuotta, yleisimmin kuitenkin neljä tai viisi vuotta. Huomattava osa vedestä ehtii matkalla haihtua taivaan tuuliin.

Saimaan toistuvat tulvat ja tarve uusien viljelymaiden valtaamiseen ovat antaneet aiheita pyrkimyksille vedenpinnan korkeuden säätelyyn. *Elävä Saimaa* kertoo, että ensimmäinen yritys vedenpinnan alentamiseksi tehtiin jo 500 vuotta sitten. Karjalan maaherra Erik Thorenpoika Bjelken käynnistämä kanavahanke tyssäsi kuitenkin vastaan tulleeeseen peruskallioon. Myös amiraali Juustenin valvomana tehty Pontuksen kaivanto jäi kuivaksi kaivu-töiden keskeydyttyä rajakahakoiden ja Juustenin kuoleman vuoksi vuonna 1608. Kolmas yritys toi vihdoinkin tulosta: Saimaan vanha kanava kaivettiin vuosina 1845–1856. Myöhemmin Saimaan pinnan säätelyä on tehty useita suunnitelmia, ja nykyisin käytössä oleva juoksutussääntö on vuodelta 1989.

Saimaa pysyi pääosin karuna vetenä vuosituhansien ajan. Ihmisen jättämät jäljet alkavat kirjan tekijöiden mukaan näkyä järven pohjasedimenteissä ensimmäisten peltojen ja kaskimaiden myötä. Veden laadun keskeinen säätelijä ihmisestä tuli kuitenkin vasta 1950-luvulta lähtien. Onneksi pahimmat päästöajat ovat jo takana ja tilanne varsinkin puunjalostuslaitosten läheisyydessä on selvästi kohentunut. Saimaan vesien käyttökelpoisuutta esittävän tuoreen kartan mukaan yli 90 prosenttia vesistä onkin käytetyn luokituksen mukaan erinomaista tai hyvää. Saimaan säilyttäminen ihmisen virkistyskeitaana tai norpan ja kalojen oivallisena kotina edellyttää kuitenkin, että varsinkin fosforikuormitusta vähennetään entisestään.

Saimaan sopukoiden peilitynny pinnan alla ja selkävesien kuohuvissa aalloissa kuhisee elämää. Tärkeimpänä työjuhtana ahertaa kasviplankton. Teoksen mukaan lasillisessa Saimaan vettä on kymmeniä tai satoja tuhansia keijuston edustajia, joista heiveröisimmät ovat vain millimetrin tuhannesosan mittaisia. Sitäkin rotavampia ovat Saimaan kuuluisimmat asukit, norpat. Eritään uhanalaiseksi luokiteltua saimaannorppaa asustaa järvessä nykyisin 200–230 yksilöä, kun kanta alimmillaan oli selvästi alle 200. Tämä viiksekäs mestarikalastaja muistuttaa pahinta vihollistaan monessa suhteessa. Esimerkiksi verenpaine ja elopaino ovat ihmisen lukemissa, mutta kalaa norppa syö sentään liki 60-kertaisesti ja ui 5 000-kertaisen määrän ihmiseen verrattuna.

Myös kalat ja kalastus saavat kirjassa omat lukunsa, samoin luonnonsuojelu, vesiliikenne ja tutkimus. Kirjan loppupuolella tunnelmoidaan Saimaan rannoilla runontekijöiden ja maisemamaalareiden mukana. Myös Saimaan arvosta on oma lukunsa. Sen mukaan rahalla mitattavat arvot voi ostaa 26,5 miljardilla markalla. Tällöin mukana ovat muun muassa vesivoima, vesiliikenne ja uitto, kalatalouden tuotto, sillat ja lossit sekä kaikki 30 000 kesämökkiä. Jäljelle jää vielä joukko mittamattomia arvoja, kuten rakentamattomia rantoja, kansallispuistoja, maailman pohjoisin keskiaikainen linna sekä kaikki Saimaan rantojen kaupungit teollisuuslaitoksineen.

Loppukevennykseksi kirjaan on poimittu kuvitteellisia uutisia *Wiipurin Sanomista*, joka jatkaa 50. itsenäisyyspäiväänsä juhlihan Karjalan valtion johtavana uutiskanavana vuonna 2099. Uutisten mukaan saimaanorpan pesintä onnistui tekopesissä erinomaisesti, vaikka järvenselät jäivät tänäkin vuonna jäättömiksi. Norppakannan suuruus on uuden vuosisadan kynnyksellä 1 479 yksilöä. Saimaan 25 asteisessa vedessä järjeste-

tyn Partalansaaren heinäkuisen ympäriuintin taas voitti Sulkavan oma poika, Tristan Museweru-Vaatanen.

Laajan kirjoittajajoukon ansiosta teoksen sisältö on monitieteellinen ja muutenkin monipuolinen. Sen näytävä kuvitus on koottu pääosin Saimaan äärellä asuvilta valokuvaajilta. Maailman Luonnon Säätiön vuoden luontokirja -palkinnon saanut teos tarjoaa lukijalleen

virkistäviä hetkiä sujuvasti soljuvan, helposti ymmärrettävän, mutta asiapitoisen tekstin parissa. Saimaa on varmasti mainion kirjansa ansainnut.

MATTI TIKKANEN

*Maantieteen laitos,
Helsingin yliopisto*